ZKUŠENOSTI A VÝSLEDKY DOZOROVÉ ČINNOSTI PO KAUIZE METANOL V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

EXPERIENCES AND RESULTS OF INSPECTIONS FOLLOWING THE METHANOL CASE IN THE MORAVIAN-SILESIA REGION

HELENA ŠEBÁKOVÁ, ROMAN LETOŠNÍK

Krajská hygienická stanice Moravskoslezského kraje se sídlem v Ostravě

SOUHRN

V období následujícím po vypuknutí metanolové kauzy pracovníci Krajské hygienické stanice Moravskoslezského kraje se sídlem v Ostravě (KHS MSK) ověřovali dodržování mimořádného opatření Ministerstva zdravotnictví v zařízeních společného stravování, podíleli se na prošetřování dalších případů intoxikací metanolem a sledovali přítomnost cizorodých látek v lihovinách. S ohledem na odhadované množství „domácích zásob“ s možným obsahem metanolu je třeba stále počítat s rizikem intoxikací.

Klíčová slova: otrava metanolem, orgán ochrany veřejného zdraví

SUMMARY

In the period following the methanol case public health inspectors verified that catering business operators fulfilled the emergency measures imposed by the Ministry of Health, participated in investigation of cases of poisoning and monitored the presence of foreign substances in spirits. The risk of further poisoning should still be taken into account with a view to the estimated amount of household alcohol reserves with possible methanol content.

Key words: methanol poisoning, public health authority

Úvod a rekapitulace

Jako metanolová kauza či aféra se označuje v historii České republiky bezprecedentní série otrav z podzimu 2012 způsobených metanolem záměrně přidaným do lihovin za účelem zisku. Výsledkem tohoto „podniku“ je, pokud jde o Moravskoslezský kraj, 65 intoxikovaných osob z nichž doposud 23 na následky otravy zemřelo. První otravy byly hlášeny v září 2012 v souvislosti s nákupem lihovin ve stánku v Havířově. Zatím poslední případ úmrtí v důsledku intoxikace metanolem je z dubna 2013.

Základní úlohou KHS MSK bylo organizování operativních schůzek za účelem koordinace postupu zúčastněných kontrolních složek v kraji. Kromě toho bylo nutné provádět kontroly opatření MZ ve stravovacích provozech, které omezovalo prodej určitých druhů lihovin, postihovat zjištěná porušení, v návaznosti na práci Policie ČR šetřit případy otrav z hlediska ochrany veřejného zdraví, prověřovat podněty od občanů, komunikovat s veřejností, médii či zdravotnickými zařízeními atd. (1).

„Domácí“ zásoby lihovin

Podle odhadu Policie ČR jsou mezi obyvateli pravděpodobně ještě tisíce lahví lihovin s vysokým obsahem

metanolu. Svědčí o tom také nahodilé intoxikace metanolem v lihovinách, které se stále objevují. Nahlédnout do „domácích zásob“ umožnilo bezplatné vyšetření lihovin donesených občany v rámci časově omezené akce vyhlášené hlavním hygienikem ČR, jejíž výsledky byly k dispozici v lednu 2013. Více než polovina z 1293 donesených lahví nebyla opatřena kontrolní páskou. Tuto skupinu, až na výjimky, tvořily lihoviny z okruhu asi deseti v té době inkriminovaných značek, tedy výrobků, které byly podle výsledků vyšetřování Policie ČR spojeny s jednotlivými případy otrav. Následná laboratorní analýza vzorků odebraných z těchto „výhodných nákupů“ prokázala v téměř 30 % případů nevyhovující nálezy, z „nekolokovaných“ lihovin nevyhovělo celých 80 % vzorků (obr. 1). Konkrétně v 96 případech došlo k překročení limitu pro metanol a ve 315 případech k pozitivnímu nálezu technické kapaliny 2-propanolu (2, 3).

Z dotazů veřejnosti vyplývá trvalý zájem o vyšetření lihovin, v současnosti se však jedná již o placenou službu pro občany, kteří se mohou obrátit na kteroukoliv laboratoř schopnou vyšetření provést. Na Ostravsku, kromě Zdravotního ústavu Ostrava, toto vyšetření provádí například také laboratoř Vysoké školy báňské v Ostravě. Je však třeba mít na paměti, že v případě nálezu významného množství metanolu či dalších sledovaných látek, jsou výsledky předávány Policii ČR a Celnímu úřadu k dalšímu došetření. V minulosti tak bylo řešeno několik

Obr. 1: Analýza likvru z černého trhu – prosinec 2012.

záchytů, z nichž nejvýznamnější byla přítomnost metanolu ve výrobku označeném jako Vodka Jemná, výrobce AB Style, v množství 502 000 mg/l 100% etanolu, tedy polovinu veškerého alkoholu v lahvi tvořil metanol.

Případ radvanické pálenice

V březnu 2013 KHS MSK, na základě výsledků laboratorních vyšetření vzorků poskytnutých Celním úřadem pro Moravskoslezský kraj, informovala veřejnost o přítomnosti 2-propanolu, 2-metyl-2-propanolu a nadlimitního množství metanolu v ovocných destilátech produkovaných společností PP FAKR, spol. s r. o., Ostrava-Radvanice, která se zabývala výrobou produktů zemědělského pálení v rámci činnosti pěstitelské pálenice. Obě látky 2-propanol a 2-metyl-2-propanol se používají k denaturaci lihu a nejsou přirozenou součástí lihovin. Zákazníci, kteří předali této pálenici ovoce k dalšímu zpracování, obdrželi tekutou směs, o jejímž složení neměli informaci do doby zveřejnění výsledků Krajskou hygienickou stanicí. Uvedený případ sice přímo s metanolovou aférou nesouvisel, nicméně dokresluje vnímání Moravskoslezského kraje jako oblasti s rozvinutým černým obchodem s lihovinami.

Ilegální výroba lihovin je obtížně postižitelná ze strany státního dozoru, neboť z principu nelze kontrolovat provozovnu o jejíž existenci kontrolní instituce nemá žádnou informaci. Bez ohledu na skutečnost, zda je výroba oficiální či nikoliv, musí producent rovněž zajistit odbytnost svého zboží. Ten se realizoval především neoficiálními cestami, významná část ilegální produkce lihovin se však ke svým zákazníkům dostávala také sítí malých obchodních jednotek, stánků či kamenných prodejen. Krajské hygienické stanice v provozovnách tohoto typu provádějí kontroly pouze v souvislosti se zdravotními potížemi zákazníků, v období „klidu“ by tyto prodejny měly být v dozorové kompetenci jiných kontrolních orgánů. Například ve stánku v Havířově-Šumbaru, pracovníci KHS MSK, teprve po hlášené intoxikaci několika osob, objevili 4 značně opotřebované plastové kanystry s alkoholem bez kontrolních pásek („kolků“) a podobně tomu bylo i na dalších místech Moravskoslezského kraje. Naopak, v restauracích, barech a dalších zařízeních společného stravování, které na rozdíl od prodejen do rámce kontrolní činnosti krajských hygienických stanic přímo spadají, bylo problémů s lihovinami nejméně. Zřejmě i proto, že hygienici kvalitu a původ lihovin, stejně jako ostatních potravin ve spo-

lečném stravování, sledují dlouhodobě. Tento trend pokračuje také po metanolové kauze.

Výsledky kontrol v kraji

V roce 2013 pracovníci KHS MSK, provedli přes 3000 kontrol ve stálých zařízeních i v dočasných stáncích v rámci různých oslav, kulturních akcí apod. Kromě ověření dokladů byly odebrány vzorky pro ověření přítomnosti cizorodých látek. Z nich 12 nevyhovělo legislativním požadavkům: v 1 vzorku odebraném na Frýdecko-Místecku bylo zjištěno nadlimitní množství metanolu, v 1 vzorku odebraném na Třinecku byl zjištěn 2-propanol. Oba případy byly postoupeny k dalšímu šetření Celní správě a Státní zemědělské a potravinářské inspekci. Ostatní nevyhovující nálezy byly spojeny s překročením povolené odchylky obsahu etanolu ve srovnání s údajem uvedeným na obalu výrobku. Za porušení právních předpisů byla s provozovateli zahájena správní řízení.

31. října 2013 ukončilo Ministerstvo zdravotnictví mimořádné opatření, kterým se provozovatelům stravovacích zařízení ukládala také povinnost tzv. „rodných listů“ prokazujících původ lihovin. Po sérii legislativních změn výrazně zpřísnujících podmínky prodeje lihovin, došlo s účinností od 1. září 2014 také ke zrušení tzv. rodných listů, kterými se dokládala původ lihu a lihovin (4). Obecná povinnost sledovatelnosti stanovená v právu EU, tedy možnost, mimo jiné, najít a vysledovat potraviny ve všech fázích distribuce, však platí i nadále (5).

Závěr

Tvorba nebo úprava příslušné legislativy, jako nástroj řízení rizika dopadajícího v prvé řadě na podnikatelské subjekty, je často zdoluhavý a nepříliš operativní proces. Významným prvkem schopným bezprostředně minimalizovat zdravotní dopady je informování obyvatel včasnými a kvalitními údaji. Lze si jen přát, aby informace o nebezpečí nákupu lihovin podezřelého původu zůstaly v hlavách „příjemců“ déle, než zážitek z konzumace etanolu.

Především díky úsilí příslušníků Policie ČR a Celní správy ČR jsou hlavní výrobci i distributoři z metanolové kauzy mezi obviněnými nebo odsouzenými. Případy otrav metanolem více než rok po kauze i dotazy veřejnosti ohledně možnosti vyšetření „starých zásob“ však stále odhalují existující riziko. Práce příslušných kontrolních složek tedy nekončí.

LITERATURA

1. Krajská hygienická stanice Moravskoslezského kraje se sídlem v Ostravě [Internet]. Ostrava: KHS MSK; 2013 [cit. 20. srpna 2013]. Metylalkohol. Dostupné z: http://www.khsova.cz/01_aktuality/metylalkohol.php.
2. Ruprich J a kol. Rychlé zhodnocení zdravotního rizika 2-propanolu v lihovinách určených ke konečné spotřebě [Internet]. Brno: SZÚ; 2012 [cit. 3. května 2013]. Dostupné z <http://czvp.szu.cz/aktuality/HRA2propanol.pdf>.

3. Ruprich J a kol. Rychlé zhodnocení zdravotního rizika metanolu v lihovinách určených ke konečné spotřebě [Internet]. Brno: SZÚ; 2012 [cit. 3. května 2013]. Dostupné z: <http://czvp.szu.cz/aktuality/HRA2metanol.pdf>.
4. Nařízení vlády č. 128/2014 Sb. ze dne 25. června 2014, o zrušení nařízení vlády č. 317/2012 Sb., kterým se stanoví formulář dokladu o původu některých druhů lihu, destilátu a některých druhů lihovin. Sbírka zákonů ČR. 2014;částka 55:1298.
5. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin. Úřední věstník EU. 2002;6(L 31/1):1-24.

*Došlo do redakce: 3. 6. 2014
Přijato k tisku: 22. 10. 2014*

*Ing. Roman Letošník
Krajská hygienická stanice
Moravskoslezského kraje se sídlem v Ostravě
Na Bělidle 7
702 00 Ostrava
E-mail: roman.letosnik@khssova.cz*